

Obred se u biti zasniva na takvim elementima (različito, dakle, od zabavne priredbe!).

Homilija, ponovimo to još jedanput, nije kateheza nego „dio liturgijskog čina”, tj. *mystagogia*, *manuductio* = vođenje (za ruku) u otajstvo koje se slavi a kojemu riječ Božja daje specifičan sadržaj. Homilija dakle nije nešto izdvojeno, nešto samo za se, neko izvođenje dogmatskih istina i moralnih puka, ili pak tumačenje „aktualnih” pitanja, jednom riječju: ideologija. Na liturgiju ne dolazimo da budemo poučeni nego da koji trenutak intenzivnije živimo svoju vjeru.

Izbor čitanja (vidjeli smo to) nije učinjen prema problemima svakoga od nas. Sama nam riječ Božja postavlja istinska pitanja i ne treba u njoj previše tražiti odgovor na naše probleme niti je uzimati kao povod da te probleme analiziramo, pokušavajući tako samu riječ učiniti zanimljivijom — umjesto da se u vjerničkom slušanju prepustimo riječi da nam ona otkriva stvarnost.

Marko Japundžić

DJELOVANJE I KULT SV. METODA U GLAGOLJSKIM KODEKSIMA

Kada se govori o kultu jednoga od Sv. Braće, ne može se izostaviti drugi. Već je davno pisao poznati hrvatski povjesničar Franjo Rački: „Sve što je učinio jedan od njih dvojice, može se bez teškoće pripisati drugomu.”¹

Ustvari, Sv. Braća idu zajedno među Kazare; zajedno pronalaze slavensko pismo; zajedno prevode Sveto pismo itd.

Zbog života sveta i puna zasluga Sv. Braća su prilično rano čašćeni kao sveci. Prije Ćiril, kasnije Metod. Najstariji spomen kulta Sv. Braće nalazi se u Asemanovu glagoljskom evanđelistaru koji je pripadao Istočnoj Crkvi, čitamo: „14. veljače sveti naš otac Ćiril filozof” a zatim: „6. travnja časni naš otac Metod nadbiskup Južne Moravske”. A služba u čast Sv. Braće² čašćenih zajedno jest iz 11-12 stoljeća.³

Sve do vremena kada se raširio među sve Slavene istočnog obreda i kasnije i u Grčku, kult Sv. Braće u Zapadnoj Crkvi, izuzevši slavenske narode ovog obreda, bio je nepoznat. Nas međutim ovdje zanima kult u staroslavenskim glagoljskim dokumentima i u krajevima gdje se sačuvala glagoljska liturgija sve do danas.

Slavenska je glagoljska liturgija neko vrijeme bila u uporabi u Češkoj, tako u samostanu Sazava u 11. st. A zatim u samostanu Emaus kod Praga. Taj je

1. RAČKI FR., *Pismo slovjensko*, Zagreb str. 91, br. 1

2. ASSEMANOVO EVANĐELJE, 11. st. sadržava evanđeoske perikope u upotrebi u Istočnoj Crkvi. Otkrio ga je i darovao Vatikanskoj knjižnici G. Assemani, bibliotekar iste Knjižnice.

3. GRIGOROVIČ I., *Drevne—Slavjanskyj Pamjatnik dopolnjujuščij žitie slavjanskih apostolov svjatih Kirila i Mefodija*. kazan 1862.

samostan osnovao god. 1347. češki kralj Karlo IV. i doveo je u nj hrvatske benediktince. Slavenska se liturgija održala u tom samostanu do husitskih ratova (Hus, +1415). I nova slavenska benediktinska kongregacija, osnovana u Čehoslovačkoj 1945., predvidjela je uvođenje glagoljske liturgije u svoj samostan u Emausu, ali su dobro poznate okolnosti spriječile ostvarenje.

U Hrvatskoj se, naprotiv, glagoljska liturgija sačuvala u Istri, u Hrvatskom primorju i u Dalmaciji do Crne Gore. Postoji određena sigurnost da je ta liturgija bila u upotrebi u Bosni. Istodobno se nalaze glagoljske crkve i župe u krajevima uže Hrvatske, u Slavoniji, u Srijemu i u Sloveniji; a to bi moglo značiti da se u daljoj prošlosti u svim hrvatskim i slovenskim krajevima upotrebljavala glagoljska liturgija.⁴

Osim toga, slavensku glagoljsku liturgiju upotrebljavali su benediktinci do svog utnuća. No, do danas se upotrebljava u hrvatskoj provinciji fratara Trećeg samostanskog reda sv. Franje i zato se zovu „fratri glagoljaši“, a u latinskim i talijanskim dokumentima „fratri slavenskog pisma“.

Ovaj sam članak podijelio na tri dijela: 1. Vrela; 2. Služba i kult Sv. Metoda; 3. Djelovanje Sv. Metoda.

Vrela

Vrela za kult Sv. Braće jesu njihovi životopisi, neki stari dokumenti i posebno brevijari, misali i do sada jedini sačuvani evanđelistar, takozvani Reimski evanđelistar ili „Texte du Sacre“.

Potpuni životopisi Sv. Braće napisani su na staroslavenskom, glagoljskim pismom. Danas su cjeloviti sačuvani u hrvatskim glagoljskim brevijarima, naime 14. poglavlje i dio 15. i 18. poglavlja. Najstariji do danas sačuvani brevijar pripada 14. st. Međutim, jezik, tj. gramatika i rječnik odgovaraju jeziku 10-11. st. Upravo te jezične starine pokazuju da je kult Sv. Braće uveden prilično rano, ne kasnije od 10-11. st., kako tvrdi Ivan Berčić u svom djelu: „*Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu Sv. Ćirila i Metoda*“. Berčićovo su mišljenje prihvatili i mnogi poznati slavisti.⁵

U hrvatskim glagoljskim knjigama blagdan Sv. Braće jest jedan i slavi se 14. veljače, tj. na dan smrti sv. Ćirila. Jedini izuzetak jest jedan glagoljski misal koji se danas čuva u Parizu. On ima posebno blagdan sv. Metoda, tj. 6. travnja, na dan Svečeve smrti. U Istočnoj se Crkvi sv. Ćiril slavi 14. veljače, sv. Metod 6. travnja a obojica zajedno 11. svibnja.

Jedini do danas poznati evanđelistar je tzv. Reimski evanđelistar ili „Texte du Sacre“, napisan u samostanu Emaus kod Praga. Ovaj evanđelistar sadrži za

4. Isp. LUCIĆ J., *Nin u IX. stoljeću*, „Radovi Instituta JAZU“ u Zadru, sv. 16 – 17 (1969) 375 – 396.

5. BERČIĆ I., *Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Ćirila i Metoda*. Zagreb 1870.

blagdan Sv. Braće vlastitu poslanicu iz Knjige mudrosti (10,17-21) i vlastito evanđelje iz Mateja (10,37-42).⁶

Najstariji opis nekih glagoljskih misala i brevijara učinio je Matej Karaman (1700-1771), zadarski nadbiskup. Karaman je opisao dva najstarija brevijara sa službom u čast Sv. Braći i preveo ih na latinski. Jedan se nalazi u župnoj crkvi u Sali, drugi u samostanu fratara trećoredaca u Zagrebu (Dugi otok). Te dvije službe koje pripadaju 13. stoljeću sadrže dva tipa ili dvije varijante službe u čast Svete Braće.

Opisujući najstariji misal koji se nekoć nalazio u Propagandi a danas u Vatikanskoj knjižnici: Borgio-Ilirico, 4, sam je Karaman našao još dva ulomka službe prilijepljena za koricu samog misala. Ulomci sadrže molitvu u čast Sv. Braće i čitanja. Oba su iz 13. stoljeća.⁷

Služba i kult Sv. Metoda

Danas su poznata tri tipa ili varijante službe Sv. Braće: — I. tip: najstariji, čuva se u Ljubljanskom brevijaru (objavio ga Berčić) i u brevijaru Vaticano-Slavo, 19 (objavio ga ja); — II. varijanta, franjevački tip: nalazi se u brevijaru Borgiano-Ilirico, 6 (objavio ga Berčić) i u brevijaru iz Novog (objavio ga Mesić); u zadnje vrijeme otkrivena je još jedna varijanta ili tip u tzv. „Brevijaru popa Mavra” (objavila ga Marija Pantelić, s red. imenom s. Agneza).

Kratice pojedinih brevijara

VS = Vaticano-Slavo, 19 (U Vatikanskoj knjižnici)
BI = Borgiano Ilirico, 5 i 6 (U Vatikanskoj knjižnici)
MA = Brevijar popa Mavra (Sveučilišna knjižnica, Zagreb)

Prve vijesti o kultu sv. Metoda nalazimo u njegovu Žiću (ŽM) što ga je napisao jedan od njegovih učenika po svojoj prilici, kako većina autora misli, bio je to Gorazd.

U prvom poglavlju života hvali se najprije svemoć Božja u stvaranju svijeta, a napose čovjeka. Zatim pisac nabraja glasovite ljude počevši od Adama, pa do njegova vremena, a onda zaključuje:

1. „Poslije svih tih, milosrdni Bog, koji želi da se svi ljudi spase i da upoznaju istinu (1 Tim 2,4), u naše vrijeme i na korist našega naroda, za koji se nitko nikada nije brinuo, podigne za dobar pothvat našega Učitelja, blaženoga Metoda, čije kreposti i

6. TEXTE du SACRE ili Reims—ski Evandelistar, ima dva dijela. Prvi ćirilski dio pisan je u Ukrajini u 12. st. Drugi dio glagoljski pisan je početkom 15. st. u benediktinskom samostanu Emaus kod Praga. Taj je samostan osnovao Karlo IV., češki kralj, god. 1347. i uveo hrvatske benediktince. Samostan je bio zatvoren za vrijeme husitskih ratova.

7. KARAMAN MATEJ rođ. u Splitu 1700., umro 1771. Od god. 1724. profesor teologije u Zadru. Zadarski nadbiskup Zmajević poslao ga je u Rusiju da nauči staroslavenski crkveni jezik. Karaman je izdao glagoljski misal god. 1741. u kojemu je (bez svoje krivnje) uveo tzv. rusku recenziju staroslavenskoga jezika. Misal je tiskala Kongregacija De Propaganda Fide.

borbe uspoređujemo, a da se ne moramo postidjeti, s onima spomenutih ljudi što su Bogu mili.”

2. „U stvari bio je jednak s nekima, malo manji od drugih, a od drugih opet veći, jer je nadvisivao govornike odlučnošću, u nastupu, a odlučne govorničkom vještinom.”

3. „Budući da je nasljedovao sve, proživljavao je u sebi lik sviju; pokazivao je strah Božji, vršenje zapovijedi, neprestane molitve i svetost, a sve povezano s tjelesnom uzdržljivošću; uvjerljivu i slatku govorničku vještinu, strogost života, povjerenje, milosrđe, osjećajnost, jakost i strpljivost, postavši svima sve, da sve pridobije.” (1 Kor 9,22 – ŽM II, 1-3)

Iako su te riječi uzete iz govora Sv. Grgura Nazijanskoga u čast Sv. Atanazija,⁸ ipak se mogu dobro primijeniti i na život i djelovanja sv. Metoda. Ujedno su najbolji izraz kulta što su ga gajili njegovi učenici prema Svecu.

Također i papa Hadrijan II. u pismu što ga je upravio knezovima Svetopluku i Kocelu hvali Metoda: „Metod, naš sin. . . čovjek je pun zrelosti i prave vjere” (ŽM VIII, 11).

Između ostalih kreposti ŽM pripisuje Metodu također dar čudesa: „Bio je obdaren također proročkom milošću, jer su se mnoga njegova čudesa obistinila” (XI, 1).

Što se tiče glagoljskih oficija na poseban način se naglašavaju Metodova dobra djela, te njegova duhovna briga i crkvena skrb: „Metod . . . nadbiskup nikada nije propustio činiti dobra djela, i uvijek vršeci crkvene službe.” (MA, ant. II. noct.)

Nadalje se ističe pastoralni i kulturni rad Metodov; iznašašće pisma, prijevod liturgijskih knjiga i odgoj domaćega klera.

Obično se iznašašće ili sastav slavenskoga pisma (nigdje se ne govori koje je to pismo: glagoljica ili ćirilica) pripisuje samo Ćirilu, ali bilo ŽM. bilo služba (oficij) pripisuju ih obojici: „Ćiril zajedno s bratom služitelje slavenske knjige.” (MA – 6. čit.)

Također črnorizac Hrabar pripisuje iznašašće pisma i prijevod liturgijskih knjiga obojici Sv. Braće: „Sv. Ćirile, ti si sastavio pismo i preveo knjige zajedno s Metodom tvojim bratom.”

Kada su došli zadnji dani života Metodova, on naredi svojim učenicima: „Djeco, čuvajte me do trećega dana!” A u zoru trećega dana uskliknu: „U tvoje ruke predajem duh svoj!” I „tako se je pridružio svojim ocima, bilo patrijarsima i prorocima, bilo apostolima, učiteljima i mučenicima.” (ŽM, XVII. 9 i 12)

A njegovi mu učenici pripraviše dostojne počasti: „Izvršili su crkvenu službu na latinskom, grčkom i slavenskom jeziku, te ga pokopaše u katedrali.” (r. 11)

„Mnoštvo sudionika, zajedno sa sakupljenim pukom, pratilo ga je sa svijećama, oplakujući dobroga učitelja i pastira; (tu su) bili muškarci i žene, neugledni i moćni, bogati i siromasi, slobodni i robovi, udovice i siročad, stranci i domaći

8. GRIVEC F. – TOMŠIČ F., *Constantinus et Methodius Thessalonicensis* Fontes. Zagreb 1960. (Izd. Staroslavenskoga Instituta).

PERRI V., *Cirillo e Metodio. Le biografie paleoslave*, Milano 1981. 103.

ljudi, zdravi i bolesni, svi: „jer je bio svima sve, da pridobije sve.” (1. Kor. 9,22 – ŽM, XVII, 13) I te su riječi uzete iz govora Sv. Grgura Nazijanskog u čast Sv. Atanazija. Ipak pokazuju ljubav i poštovanje učenika prema svojem Učitelju.

Žiće Metodovo završava se s molitvom Učitelju, da očuva i održi svoje učenike: „Ti pak iz visine, sveti i časni poglavico, čuvaj svojim molitvama nas koji čeznemo za tobom, oslobodi svoje učenike od svih pogibli i raširi (pravi) nauk, protiv hereza.” (XVII, 14)

Djelovanje Sv. Metoda

Čitajući Žiće Sv. Ćirila izgleda da skoro sve zasluge za vjerski i kulturni rad pripadaju samo Ćirilu. Za Ćirila se kaže na pr.: „Sastavivši slova pisma počeo je pisati riječ” (XIV, 14). Ili: „Ubrzo prevede sav crkveni čin na slavensko pismo. . . .” (XV, 2)

Ipak stvari stoje i drukčije. U ŽM. (gl. IV) vidimo, da uspjeh misijskoga djelovanja među Kazarima treba zahvaliti Ćirilovoj filozofiji i Metodovoj govorničkoj sposobnosti. Ako se uzme u obzir pastoralni rad u Moravskoj, Ćiril djeluje jedva nešto oko tri godine, Metod 24 godine, a uz to je bio proganjan i vučen po sudovima, zatvoren. Prema tome, s te strane rad je Metodov dulji, naporniji, ali i uspješniji.

Što se tiče pisma obojica mole: „staviše se na molitvu” i obojica su pronašla pismo. To je samo po sebi jasno, jer za onako složeno pismo hoće se savjetovanja. To inače svjedoči i črnorizac Hrabar: „Sveti Konstantin. . . ti nam pismena stvori i knjige prevede i Metod brat njegov”. Sličnu tvrdnju nalazimo i u Životu Klimentovu: „Methodius. . . et Cyrillus excogitant slavonicas litteras”.

Ujedno se tvrdi, da su jedan i drugi prevodili Sv. Pismo: „Scripturas e graeca lingua vertunt”.

Što se tiče prijevoda Sv. pisma za vrijeme života Ćirilova prevedene su samo perikope, „izbor” Evandelja i Apostola. To potvrđuje Joan, eksarh bugarski, suvremenik cara Simeona (888–917), dakle, još za života učenika Sv. Braće. Joan piše za Konstantina filozofa: „mnogo je truda podnio sastavljajući slova slavenskih knjiga i iz evandelja i apostola prevodeći izbor: koliko je stigao živeći u ovom tamnom svijetu prevede”. Sve ostalo je preveo Metod. – „Božji arhiepiskop Metod. . . . prevede sve ustavne knjige .60. iz jelinska jezika, a to je grčki, na slavenski”.⁹

Sličnu tvrdnju nalazimo također u Prologu ili Sinaksariju iz god. 1330. – „stolovao je (Metod) u moravskoj zemlji i prevede sve .60. knjiga staroga i novoga zakona iz grčkoga na slavenski.¹⁰ Pošto se je Metod Bogu molio: (i) prevede

9. KOLAJDOVIČ V. K., *Joan eksharh Bolgarskij*. Moskva 1824. 129.

10. PROLOG 1330, „*Glasnik srbske slovesnosti*”, sv. XVI., Beograd 1863. str. 34.

brzo potpuno knjige, osim Makabeja, iz grčkoga jezika na slavenski za šest mjeseci, počevši od mjeseca ožujka do 26. dana mjeseca listopada". (ŽM, 15,1)

Prema tome sve knjige Staroga i Novoga zavjeta, osim Makabejskih preveo je Metod, i zato s pravom treba njega smatrati pravim prevodiocem Sv. pisma.

Doduše neki sumnjaju, da bi Metod u tako kratko vrijeme mogao prevesti cijelo Sv. pismo, pa stoga misle da se i opet radi samo o izboru dijelova potrebnih za liturgijske svrhe. Sve i kad bi bilo tako (a po svoj prilici, da je tako), očit je, da je najveći dio preveo Metod, i to većim dijelom sam, a nešto tek uz pomoć Ćirilovu, jer: „psaltir bo bi samo evanđelje s apostolom i izabranim crkvenim službama s filozofom preveo je prije". (ŽM, XV, 1 i 4)

Metodu se nadalje pripisuju slijedeća djela koja su svako na svoj način imala veliko značenje za političku i kulturnu konsolidaciju Evrope. To su:

1. prijevod i primjena grčkoga „Nomokanona“;
2. „Zakonsudnyj ljudem“;
3. „Vladikam zemle Božie Slovo velo“;
4. „Zapovědi svetyh otec“.

Profesor na papinskom sveučilištu „Angelicum“ J. M. Vesely misli, da je Metod iskoristio kodeks propisa „Capitula“ što ih je Grgur II. dao 722.–723. sv. Bonifaciju, a papa Hadrijan I. Karlu Velikom god. 774.

Do nedavna se smatralo, a osobito u Bugarskoj, da su pravni tekstovi bili bugarskoga porjekla, napose „Zakon sudnyj ljudem“. Vesely upozorava, da se nakon studija što ih je objavio u Solunu Charalambos K. Pappasstithis, takvo mišljenje ne može više održati.¹¹

Metodu se nadalje pripisuje pokrštenje kneza Borivoja i Bugarskoga cara Borisa.

Prigodom ove Metodove proslave isticat će se na sve strane zasluge Sv. Braće za vjerski i kulturni napredak Slavena, te izricati pohvale u njihovu počast.

Jedna od takvih pohvala, pravo „Pohvalnoe Slovo“ jest ona što ju je izrazio Pijo XI. u svojem pismu od 13. veljače 1927. „*Quod sanctum Cyrillum*“ u kojem Papa piše: „Možemo reći za Ćirila i Metoda da su sinovi Istoka, Bizantinci po domovini, Grci po narodnosti, Rimljani po svojoj misiji, Slaveni po uspjesima njihova djelovanja“.

11. VESELY J. M., *San Metodio legislatore dela vita*, „Osservatore Romano“ 5. IV. 1985.